

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 153-166

Nahivciler Nezdinde Takdîm-Te'hîr Olgusu

The Topic Of Taqdim And Ta'khir According To The Scholars Of Syntax

Hatice Keskinoglu

Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Res. Assist. Prof. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Departments of Basic Islamic Sciences
Ankara-Turkey, hozipek@ybu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9508-6326>

Mehmet Ali Kılaz Araz

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Assist. Prof. Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Studies, Department of Basic Islamic Sciences
Ankara/Turkey, mehmetali.kilazaraz@asbu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1009-2100>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: Mart/ March 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: Mayıs/ Mayıs 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / 15 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June

DOI: <https://doi.org/10.46595/jad.719257>

Cite as / Atıf: Keskinoglu, Hatice-Araz, Mehmet Ali Kılaz, "Nahivciler Nezdinde Takdîm-Te'hîr Olgusu". *Journal of Analytic Divinity*, 4/1 (June 2020): 153-166.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Takdîm-te'hîr, belâgatın dallarından olan meânî ilminin önemli konularından biridir. Takdîm-te'hîr; mütekellime söz üzerinde tasarrufta bulunma hakkı vererek zihninde tasarladığı manayı daha iyi aktarabilmesine katkı sağlayan bir ifade biçimidir. Her ne kadar takdîm-te'hîr belâgatın konularından sayılsa da belâgat müstakil bir ilim olarak teşekkül etmeden önce nahivle iç içe olmuştur. Nahiv alimleri, belâgatın bazı konularına kitaplarında dağınık bir şekilde yer vermişlerdir. İlk nahiv kitabı olan *El-Kitâb*'da takdîm-te'hîre değinilmiş olması, söylediklerimizi teyit etmektedir. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, her ne kadar bu konuya ilk değinen alim olsa da takdîm-te'hîrin mana üzerindeki etkisine bir yorum yapmamıştır. Sibeveyhi ise, bu konunun manaya olan tesirini ele alması hasebiyle anlamsal yorum arayışına giren ve bu bahsi belâgî açıdan ilk kez ele alan alim olmuştur. Sibeveyhi, takdîm-te'hîri, inâyet/ihtimâm hususlarıyla gerekçelendirmiştir. Dolayısıyla belâgat ilmi açısından konumuzun gövdesini oluşturan takdîm-te'hîr ile ilgili Sibeveyhi'nin yorumları daha fazla önem arz etmektedir. Sibeveyhi'nin takdîm-te'hîr konusunu *El-Kitâb*'ına dahil etmesi, daha sonraki nahiv alimlerinin de inceleme alanlarına yansımış ve bu konuya ehemmiyet vermelerini gerektirmiştir. Biz de bu makalemizde nahiv alimlerinin takdîm-te'hîr konusundaki görüşlerini beyân ederek bu alimlerin takdîm-te'hîri hangi açıdan ele alıp eserlerinde incelediklerini derledik.

Anahtar Kelimeler: Takdîm-te'hîr, nahiv, belâgat, Sibeveyhi, Arap dili

Abstract

The subject of *taqdîm* and *ta'khîr* is one of the important topics of maânî which is the branch of rhetoric (*balâgha*). *Taqdîm* and *ta'khîr* is a form of expression which provides for the speakers to describe in his mind better and disposes on a word. Although *taqdîm* and *ta'khîr* is one of the subject of *balâgha*, it was within the syntax (*nahw*) before *balâgha* was formed as a separate science. The scholars of *nahw* gave place to some topics of *balâgha* in their books. The fact that it was mentioned about the subject of *taqdîm* and *ta'khîr* in *el-Kitâb*, which is the first *nahw* book, provides our sayings. Although Halil b. Ahmed al-Farâhîdî was the first scholar to address this subject, he did not pursue a semantic meaning. On the other hand, Sibawayh, became the first scholar who researched for semantic interpretation because of dealing the effect of *taqdîm* and *ta'khîr* on meaning and analyzed *taqdîm* and *ta'khîr* in terms of *balâgha*. Sibawayh was made a relation between *taqdîm* and *ta'khîr* and *inâyah/ihtimâm*. For this reason, the approach of Sibawayh on *taqdîm* and *ta'khîr* is more important for the structure of our study. After Sibawayh added *taqdîm* and *ta'khîr* in his book, *el-Kitab*, this subject was considered by the later the scholars of *nahw* and they gave importance to this subject. In this study, we have compiled the views of the scholars of *nahw* on the subject of *taqdîm* and *ta'khîr* in their works, by observing the thoughts of these scholars.

Keywords: *Taqdîm* and *ta'khîr*, syntax, Arabic rhetoric, Sibawayh, Arabic language.

Giriş*

Arapçada cümle, isim ve fiil cümlesi olmak üzere iki türdür. Bu cümleler oluşturulurken, kelimelerin dil kaidelerine uygun şekilde söz dizimle tertib edilmesi, dilin olmazsa olmazıdır. İşte bu hususta rolü nahiv ilmi devralmaktadır. Nahiv, dile kaideler koyarak cümlelerin tertip vecihleriyle ilgilenen bir ilimdir. Kelimelerin birbirlerine üstünlüğü yoktur. Dolayısıyla hangi kelimenin cümlede başında, hangisinin ortasında ya da sonunda yazılacağını nahiv ilmi belirlemektedir. Bu tertipten de kişiler, cümlelere mana verebilmekte ve cümleler genel-geçer kaidelere uygun olarak oluşturulduğu için de iletişimde oluşabilecek anlamsal kapalılıklar ortadan kalkmaktadır. Bu hususu daha iyi anlaşılması için bir örnekle açıklayacak olursak; ضَرَبَ مُوسَى عِيسَى (Musa, İsa'yı dövdü.) şeklinde bir cümle oluşturduğumuzda bu cümle bir fiil cümlesidir ve olması gereken tertip, fiil-fâil-mef'ûl şeklindedir. Harekelerine baktığımız zaman fâilin merfû, mef'ûlün ise mansûb olması gerekmektedir. Harekeler her ne kadar cümlede öğeleriyle ilgili bize bilgi verse de bu şekilde harekeyi kabul etmeyen isimlerle bir cümle oluşturulduğunda terkinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu cümlede, İsa ve Musa isimleri fâillîğine ya da mef'ûliyetine delâlet eden harekeleri almadıkları için, mana verilirken tertibin esas alınması gerekmektedir. Yani Musa fiilden sonra geldiği için fâil, İsa ise fâilden sonra geldiği için mef'ûldür, diyebiliriz.

Cümlelerde tertibin önemine yukarıdaki paragrafta değindikten sonra takdîm-te'hîr olgusu hakkında bilgi verecek olursak; takdîm bir sözü olması gereken yerden öne almak, te'hîr ise bir sözü olması gereken yerden sonra zikretmektir. Bu meyanda takdîm-te'hîr, bir söz dizim değişikliğidir. Bir cümlede söz diziminde değişikliğin olması, o cümlede manasal olarak da değişikliğin yapıldığını gösterir. Takdîm-te'hîr yapılmış bir cümledeki anlamı, bu cümlede olması gereken tertipte yazıldığı haliyle aynı manayı karşılamadığı görülmektedir. Nahivciler genel olarak takdîm-te'hîrin inâyet/ihimâm için yapıldığı görüşünü benimserler. Bu yorumu ilk kez Sîbeveyhi yapmıştır ve bu yorum takdîm-te'hîr için yapılan ilk söz dizimsel yorum olarak bilinmektedir. Bu hususta da Abdulkâhir Cürânî, *Delâilü'l-İcâz* isimli eserinde bu konuya ayrıntılı olarak değinmiş ve yapılan bu takdîm-te'hîrlerin sadece inâyet/ihimâm için yapıldığını söylemenin yetersiz bir görüş olduğunu beyân etmiştir.

Sîbeveyhi, takdîm-te'hîre söz dizimsel ve manasal olarak ilk açıklama getiren alimdir. Sîbeveyhi'nin nahiv alimi olması sebebiyle bu konunun ilk dönemlerde telif edilen nahiv eserleri içerisinde işlenmesine ve takdîm-te'hîre önem verilmesine vesile olmuştur. Sîbeveyhi'den sonraki alimler, eserlerinde bu konuya karşı genel itibarıyla onun görüşleri ekseninde bir tutum sergilemişlerdir. Dolayısıyla takdîm-te'hîr olgusunun nahiv alimlerince ele alınması, nahivcilerin nezdinde takdîm-te'hîrin nasıl ele alındığını incelemeyi gerektirmiştir.

* Bu makale, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanmakta olan "Kur'an'ın 30. Cüzü Örneğinde Takdîm-Te'hîr Olgusu" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Takdîm-Te'hîr Sözlük ve Terim Anlamları

Takdîm kelimesi قدّم (k-d-m) kökünden türemiş tef'îl babında bir mastar olup, "bir işte önde olmak, öne geçmek" gibi anlamlara gelir.¹ قدّم kökünün zıttı olarak ise "geriye almak, sona bırakmak" anlamlarına gelen آخر (e-h-r) kelimesi kullanılmaktadır.² Takdîm-te'hîrin terim anlamıyla ilgili yapılmış tanımlara çok fazla rastlanılmamaktadır.³ Çünkü sözlük niteliğinde olan temel kitaplarda sözlük ve terim anlamları arasında ayırım yapılmamıştır. Rastladığımız birkaç klasik ve modern kaynaktaki tanımlar şu şekildedir: İbn Faris takdîmi "Anlam olarak sonraya bırakılan lafzı öne almak", te'hîri ise "anlam olarak öne alınmış lafzı sonraya bırakmaktır"⁴ şeklinde açıklamıştır. Ahmet Muhtar'ın tanımı ise şu şekildedir: "التَّغْيِيرُ فِي التَّرْتِيبِ الطَّبِيعِيِّ لِأَجْزَاءِ الْجُمْلَةِ؛ لِعَرْضِ بَلَاغِيٍّ كَزِيَادَةِ الْأَهْتِمَامِ أَوْ الْقَصْرِ أَوْ التَّشْوِيقِ أَوْ لِضُرُورَةِ شِعْرِيَّةٍ،" ("Önem artırmak, kasr, teşvîk, şiirsel zaruriyet gibi belagî amaçlar için cümlelerin öğelerini/kisimlerini olması gereken yerden değiştirmektir.")⁵ Tehir ise bunun zıddıdır. Yani takdîm edilmesi gereken bir cümle ögesinin sona alınmasıdır.⁶ Halil İbrahim Kaçar da takdîm-te'hîr'i şu şekilde tanımlamıştır: "Takdim-Tehir terim olarak, nahiv uzmanlarının cümlede belirledikleri tertip/diziliş sırasının değiştirilmesini veya herhangi bir cümle unsurunun bazen öne bazen de arkaya alınması neticesinde gerçekleştirilen şekli/formel değişikliklerin mana yansımalarını inceleyen üsluptur."⁷

Takdîm-te'hîr olgusu dile esneklik kazandıran⁸ ve bir kelimeyi öne alıp sona bırakarak cümle içerisindeki vurguyu, önem verilen ögeyi değiştiren; cümleye yeni bir bakış açısı getirerek aynı kelimelerle farklı manalara gelebilecek cümleler kurulabileceğini gösteren belagî bir unsurdur. Cürcânî bu konuya verilmesi gereken öneme atıfta bulunarak takdîm-te'hîr olgusuna şu şekilde bir yorum getirmiştir: "Bu konu, çok faydalı, birçok güzelliği içeren, söz üzerinde tasarrufta bulunmaya imkân veren ve sınırları çok geniş olan bir konudur. Her zaman sana özgün bir ifadenin kapısını açar ve anlatımda güzel bir üslup bulmanı sağlar. Nice şiiri dinlemekten zevk alır ve güzelliğinden çok etkilenirsin. Sonra

¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitabu'l-'Ayn*, thk.Abdulhamid el-Hindâvî (Beirut: Daru'l-kütübî'l-İlmiyye,1424/2003), 3/366; Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânu'l-arab* (Beirut: Daru's-sâdir, ts.), 7/465; Ahmet Muhtar Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra* (Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1429/2008), 1785; Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu'l-mekâyisil-luga*, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn (Dâru'l-fikr, 1399/1979),5/65-66; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Feyrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-muhît*, (Müessesetü'r-risâle, 1426/2005), 1147; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer el-Havarizmî ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-belâga* (Beirut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1434/2013), 667; İbrahim Enis v.dğr., *el-Mu'cemu'l-oasît*, (Mektebetu's-şurûkî'd-duveliyye, 1425/2004), 719.

² Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, el-Ezherî, *Tehzîbu'l-luga* (Daru Mısıriyye litte'lif ve Tercüme, ts.), 9/ 47; Ferâhidî, *Kitabu'l-'Ayn*, 3/366.

³ Ahmet Tekin, *Kur'an-ı Kerim'de Takdîm-Tehir ve Anlam Üzerindeki Etkisi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 6.

⁴ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Es-Sahîbî fî Fikhi'l-luga ve Sunenu'l-arab fî Kelâmihâ* (Beirut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 189.

⁵ Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra*, 1785.

⁶ Ahmed Muhtâr Ömer, *Mu'cemu'l-luğati'l-'arabiyyeti'l-mu'âsıra*, 1. Bs (Âlemü'l-kutub, 1429/2009),1/71.

⁷ Halil İbrahim Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdîm-Tehir)* (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2007), 21.

⁸ Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdim-Tehir)*, 17.

araştırınca bir şey öne alındığı (takdim) ve bir lafız olması gereken yerden başka bir yere taşındığı için beğendiğini fark edersin.”⁹

Cürcânî'nin bu yorumundan da anlaşıldığı üzere takdîm-te'hîr kişiye muktezây-ı hâlini arzetme noktasında bir özgürlük alanı sunmakadır. Kişi; takdîm-te'hîr sanatlarına başvurarak, zihninde tasarladığı manayı daha düzgün ifadelerle aktarabilme imkanı bulur. Çünkü sözler, kişinin zihin dünyasını yansıtır ve zihin dünyası da kişinin yansıttığı şekilde muhataba akseder. İşte bir cümlede takdîm-te'hîr sanatı uygulandığında, kurallı cümle kurulmamış olsa bile mütekellimin muradı muhatab kişiye daha doğru şekilde yansımaktadır. Çünkü her ne kadar sözlerin tertibinden yola çıkarak kelimelere anlam yüklüyor olsak da bazen mananın daha iyi anlaşılması ve aktarılması için takdîm-te'hîr gibi söz diziminde birtakım değişikliklere gidilmesi gerekmektedir.

Arap dilinde cümle yapısı isim ve fiil cümlelerinden meydana gelir. Fiil cümlesinin cümledeki öğeleri fiil, fâil, mef'ûl'dür. İsim cümlesinin öğeleri ise mübtedâ, haberdur. Dilde aslanan, cümlelerin kurallı şekilde tertip edilmesidir. Ancak yaygın kullanım, önem sırası, estetik boyut, yanlış anlaşılmayı engelleme gibi amaçlar; takdim-tehîr ihtiyaç haline getirir.¹⁰ Her ne kadar bu cümlelerin asli tertibinin değiştirilmemesi belirtilse de yapılan bu takdîm-te'hîrler cümlelere derin anlamlar kazandırır. Cümlelerin sıradan ve bir kurala bağlı olarak kurulması yerine kişinin takdîm-tehîr sanatını kelimelerine yansıttığında zihnindeki asıl manayı ifade edebilme kuvveti artar.¹¹ Takdîm-te'hîrin cümledeki tezâhürü bir nevi devrik kullanımdır. Devrik kullanım ise dile ayrı bir güzellik katan ve cümlede vurgulanmak istenen öğeye ayrı bir önem, anlam ve derinlik kazandıran unsurlardandır.¹² Bu yüzden Cürcânî, *Delâilü'l-İcâz*¹³ 'ında takdîm-te'hîr konusuna ayrı bir önem atfetmiş ve bu konunun çok önemli ve zihinde zâhîrin dışında farklı manalar uyandıran bir konu olduğuna vurgu yapmıştır.

Takdîm-te'hîr'in manasal etkisinin daha iyi kavranması için şu örneği gösterebiliriz: “İmtihanda kendisinin kopyaya başvurmadığını ifade etmek isteyen, ancak arkadaşlarından da kimseyi ithâm etmek istemeyen bir öğrenci, sözünü: مَا عَشِشْتُ فِي الْإِمْتِحَانِ (imtihanda kopya çekmedim) şeklinde ortaya koyar. Ama kopya çekenin kendisi değil de başka birisi olduğunu ifade etmek isterse o zaman sözünü: أَنَا مَا عَشِشْتُ فِي الْإِمْتِحَانِ (imtihanda ben kopya çekmedim) formunda getirir. Görüldüğü üzere farklı anlamlara gelen iki cümle arasında söz dizimi noktasında tek fark عَشِشْتُ fiilinde müstetir/gizli olan أَنَا zamirinin cümlelerin başına geçirilmesi/takdim edilmesidir.”¹⁴ Yani bu örnek; أَنَا zamirinin başa geçirilip cümleye yeni bir anlam kazandırarak bu takdîmlerin ya da söz dizim değişikliklerinin gagesiz bir şekilde yapılmadığına, kastedilmek istenen bir manaya ârız olarak yapıldığına örnek teşkil etmektedir. Söz dizim değişikliğinin daha açık görüldüğü şu ayeti de örnek verebiliriz: ﴿سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطَلَعِ الْفَجْرِ﴾ “O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir

⁹ Abdulkâhir el-Cürcanî, *Delâilü'l-İcâz* (Sözdizimi ve Anlambilim), trc. Osman Güman, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 103.

¹⁰ Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdim-Tehîr)*, 23-27.

¹¹ Fatma Serap Karamollaoğlu, *Kur'ân ışıığında Belagât Dersleri Meâni İlmi*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 176-177.

¹² Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdim-Tehîr)*, 23-24.

¹³ Abdulkahir el-Cürcânî, *Delâilü'l-İcâz* (Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001), 76-86.

¹⁴ Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdim-Tehîr)*, 22.

esenliktir.”¹⁵ Bu ayette سَلَامٌ kelimesi mukaddem haber, هِيَ lafzı ise muahhar mübtedadır. Bu iki kelime arasında takdîm-te’hîr yapılmıştır. Ayetin normal tertibi هِيَ سَلَامٌ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ şeklinde olmalıdır. Fakat Allahu Teâlâ, سَلَامٌ lafzını takdîm ederek vurguyu bu kelimeye yapmış ve bir nevi sureyi bu kelimeyle özetlemiştir.¹⁶ Görüldüğü üzere tertip, mümteâ+haber şeklinde olması gerekirken, haber+mübtedâ olarak gelmiş, söz dizimindeki değişikliğin arka planında birtakım ince manalar ve vurgular takdîm-te’hîr aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

Takdîm-te’hîr konusu, belâgat ilminin alt başlıklarından biri sayılsa da nahvin konularına da dahil olmuştur. İlk nahiv kitabı olan *el-Kitâb*, belâgat ilminden birkaç furû’ içeren kitap olma niteliği taşımaktadır. Takdîm-te’hîr konusunun da fiil ve müteallakları gibi birkaç başlık altında incelenmesi, bu konunun nahiv ile olan bağlamının da incelenmesini gerektirmiştir. Bir sonraki başlığımızda bu konuyu derinlemesine inceleyeceğiz.

Nahiv İlmî Açısından Takdim -Tehir Olgusu

Kur’ân-ı Kerim’in hatasız okunması ve Arap dilinin düzgün kullanılması amacıyla nahiv/dilbilgisi çalışmaları başlamıştır. Bilinmektedir ki İslâmiyet’in ortaya çıkması ve Arap ülkelerine farklı yerlerden Müslümanların gelmesi ile birlikte dilin bozulması konusundaki endişeler artmıştır. Dile gösterilen önem Hz. Peygamberimiz (sav) zamanına, hatta Câhiliye dönemine kadar uzanmaktadır. İbn Cinnî’nin bu hususta yaptığı açıklamalar, nahiv ilminin Arap dilinin korunmasındaki önemine dikkat çekmektedir: “Nahiv ilmi; tesniye, cemi, tahkîr, teksir ve izâfet, neseb ve terkîb gibi i’râb ile ilgili konularda Arap kelimelerini uygun şekilde kullanmaktır. Arap olmayanların fesâhatta Arapların seviyesine ulaşmaları ve onlar gibi olmasa da bu dili konuşmaları hedeflenmektedir.”¹⁷ Bu bağlamda İbn Cinnî’nin de belirttiği gibi nahiv ilminin temel gayesi Arap olmayanların bu dili en düzgün şekilde kullanmalarıdır. Nahiv ilmine Seyyid Şerif el-Cürçânî şu tanımları zikretmiştir: i. “*Nahiv, i’râb, bina gibi Arap terkîbindeki durumların kendisiyle bilindiği ilimdir*”, ii. “*Nedenleri bakımından sözün durumlarının kendisiyle bilindiği ilimdir*”, iii. “*Cümledeki doğru ve yanlış kullanımların kendisiyle bilindiği ilimdir.*”¹⁸

Her ilmin derinlemesine incelediği ve bu incelemeler neticesinde bulgularını başlık/bâb altında sunduğu bir alan vardır. Arap dilinin gramer ve cümle yapısı ile ilgilenen ilim dalı ise nahivdir. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi nahiv ilminin inceleme alanı; raf, cer, cezm gibi kelimenin sonundaki değişiklikleri ve bu değişikliklerin nedenlerini araştırarak dilde genel-geçer kaideler ortaya koymaktır.

¹⁵ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 598; el-Kadr 97/5.

¹⁶ Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdim-Tehir)*, 178.

¹⁷ Ebû'l-feth Osmân b. Cinnî, *el-Hasâis* (Daru'l-kütübî'l-mısriyye, 1371/1952), 1/34.

¹⁸ Eş-şerif Ali b. Muhammed Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rifât* (Kahire: Daru'l-fazile, 1413), 202.

Takdîm-te'hîrden ilk bahseden alimler, nahiv alimleridir. Onlar bu konuya nahiv ekseninde yer vermiş, belâgî amaçları üzerinde fazla durmamışlardır.¹⁹ O dönemlerde belâgat ilmi müstakil bir ilim olmadığı için konuları nahiv kitapları içerisinde işlenmiştir. Bu sebeple nahivciler takdîm-te'hîrden bahsederken nahiv ve belâgat açısından ayırım yapmamışlardır. Belâgat ilminin tam teşekkülü hicri 4. asra uzanmaktadır. Fakat Câhiliye döneminde dahi belâgatın varlığına delil teşkil eden hususlar mevcuttur. İlk dönemlerde belâgat ilmi teşekkül etmemiş olsa da belâgat ilmiyle ilgili bazı bilgiler sarf, nahiv gibi ilimlerin içerisinde tezâhür etmeye başlamıştır. Tam teşekkülü ise hicrî 4. Asır'da Ebû Yâ'kûb es-Sekkâkî ile birlikte gerçekleşmiştir. Belâgat ilmine bu ismin verilmesindeki öncü ise es-Sekkâkî'dir.²⁰ Bu bilgilerden hareketle ilk nahiv kitabı olmasıyla bilinen Sîbeveyhi'nin *El-Kitâb* adlı eserinde de belâgat ile ilgili terimlere dağınık bir şekilde rastlanmaktadır. Bu belâgat terimlerinden biri de takdîm-te'hîrdir. Hatta o, takdîm-te'hîrin anlamla olan ilişkisine ilk işaret eden dildir. O bu konuda şöyle söyler: " وَهُوَ عَرَبِيٌّ جَيِّدٌ كَثِيرٌ، "كَأَنَّهُمْ إِنَّمَا يَقْدِمُونَ الَّذِي بَيَّنَّاهُ أَهْمُ لَهُمْ وَهُمْ بَيَّنَّاهُ أَغْنَى" (O (takdîm), yaygın fasîh bir kullanımdır. Araplar, anlam bakımından daha zengin olduğu için en çok önem verdikleri ögeyi öne alırlar.)²¹ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, takdîmin te'hîr niyetiyle yapıldığında hasen olacağı görüşünü ifade ederek bu konuya ilk değinen kişi olsa da bu konunun manaya olan tesirlerinden bahsetmemiştir. Yani konuyu sadece nahiv ilmi kapsamında ele almıştır. Bu sebeple takdîm-te'hîr konusunu söz dizimi ve mana açısından ilk ele alan kişi Sîbeveyhi'dir. Sîbeveyhi, *عَبْدُ اللَّهِ ضَرَبَ زَيْدًا* örneği üzerinden bu tarz bir sözdizimde mef'ûlün fâiline takdîminde (fiil-mef'ûl-fâil), ihtimâm gâyesi olduğunu söylemiş ve bu konuya söz dizimsel mana atfederek bu tarz açıklama yapan ilk kişi olmuştur. Yani bu örnekte muhatab kişi nezdinde mef'ûl daha önemli olduğu için takdîm yapılmıştır. Haberin mübtedâya takdîminden bahsettiği yere de şu örneği verebiliriz: *مَشْنُوَةٌ مَنْ يَسْنَأُكَ (Temimliyim ben); أَنَا* (Kınanmıştır seni kınayan). Aynı yorumu bu örneğe de lanse edebiliriz. Yani Sîbeveyhi'ye göre haber mübtedâ'dan daha mühim olduğu için takdîm edilmiştir.²²

Sîbeveyhi, nahiv ilmiyle ilgili olarak fiillerin takdîmi başlığında ve diğer birkaç başlıkta takdîm-te'hîr konusunu ele almıştır. Sîbeveyhi'nin *El-Kitâb* isimli eseri her ne kadar nahiv kitabı olarak bilinse ve bu şekilde ün yapmış olsa da içerisinde belâgat, kiraât, fikhü'l-lugâ konularının da dağınık bir şekilde bulunduğu bir kitaptır. *El-Kitâb*'in sadece nahiv kitabı olduğunu söylemek eksik bir niteleme sayılır. Takdîm-te'hîr konusunu ele alırken hem belâgî hem de nahvî açıdan ele almıştır. Nahiv açısından mefulün-bih'in takdîm edilmesinin caiz olduğu vecihlerin belirlenmesi bağlamında ele almıştır.²³ Sîbeveyhi'nin nahiv ilmindeki önemi çerçevesinde takdîm-te'hîr konusuna söz dizimsel bir yaklaşım sergileyen ilk alim olması, kendisinden sonra gelen nahivcilerin de bu konuya

¹⁹ Haldûn Subh, *et-Takdim ve't-Te'hîr fî'l-Kur'âni'l-Kerîm: Belâgatun ve İblâğ* (Dimaşk: Daru'l-yenâbî', 2002), 19.

²⁰ Sekkâkî ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cennet Asana, *es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-Ulûm adlı eserindeki İlmü'l-İstidlâl Bahsinin Tahlili* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Nazife Nihal İnce, "Teşekkül Öncesi Dönem Belâgat Akımları: Câhiz Örneği", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 2/23 (Aralık 2019), 914; Ayrıca bkz. Mustafa Kırkız, *Arap Belâgat ilminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014).

²¹ Ebû Bîşr Amr b. Osmân b. Kanber Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, (Kâhire: Mektebetü'l-hancî, 1408/1988), 1/34.

²² Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/127; Tahsin Yurttaş, *Arap Dilinde Sözdizim ve Anlamsal Yorum (Mukaddem Mef'ûl ve Kur'ân'daki Uygulamaları)* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 32.

²³ Ali Ebû'l-kasım Avn, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Lübnan: Daru'l-medari'l-islâm, 2006), 1/17-18.

bakış açılarını belirlemiş ve genel itibariyle nahiv ilminde bu konunun yerini tayin ederek takdîm-te'hîrin bu ilim içerisinde de incelenmesine katkı sağlamıştır. Takdîm-te'hîr konusunun nahiv alimleri nezdinde nasıl ele alındığı hususu ise araştırılmaya ihtiyaç duyan bir mesele haline gelmiş, birçok müellif tarafından takdîm-te'hîr konusu nahiv ilmi ekseninde de araştırılmıştır.

Sîbeveyhi'nin bu ve benzeri açıklamaları, takdîm olgusunun cümlelerin anlamını değiştirdiğini gösteren ilk yorum olması hasebiyle son derece önemlidir; çünkü hicri 2. yüzyılda henüz belâgat ve me'ânî ilmi teşekkül etmemiştir.²⁴ Fakat Sîbeveyhi sadece mukaddem ögenin önemli olduğu için öne alındığını belirtmiş, ihtimâmın anlamsal gerekçelerine dair açıklama yapmamıştır. O, daha çok takdîm hükümleri ve gramatik açıklamalarına ağırlık vermiştir. Daha sonraki nahivciler de aynı yaklaşımı benimsemişlerdir. Sîbeveyhi'nin bu ilimdeki tasnifini dikkate alacak olursak takdîm-te'hîri başta lugavî ve nahvî olarak ele almıştır. Takdîm-te'hîr hatta istifhâmın çeşitleri konusu nahiv ve dil çalışmalarının içerisinde geçen belâgat derslerinde ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Sîbeveyhi'nin takdîmin inâyet ve ihtimâm gayelerine yaptığı vurgu sadece belâgî yönlerini ortaya koymak değil, aynı zamanda onun nahiv ilminin de konusu olduğunu ortaya koymak olmuştur.²⁵ Çünkü nahiv ilmi bir söz dizimini caiz olup olmaması açısından ele alır. Belâgat ise caiz olan vecihlerin delâletlerini ve bu delâletlerin güzelliklerini ve sırlarını incelemeyi hedefler. Bu meyanda me'ânî ilmi, nahvin ve belâgatın ortak konusudur. Nahivciler ve belâgatçılar, Sîbeveyhi'nin bu görüşleri ekseninde takdîm-te'hîr konusunu inşa etmişlerdir.²⁶

Cürcânî, Sîbeveyhi'nin beyan ettiği görüş üzerine nahivcilerin görüşlerini şu şekilde zikretmiştir: Bir kişi bazen fiili yaparı değil yapılan bu fiilin belli bir kişi üzerinde gerçekleştiğini beyân etmek ister. Örneğin; bir Hâricî, birçok kişiyi sıkıntıya sokmuş ve bozgunculuk yapmıştır. Bu sebeple insanlar, onun ölmesini istiyorlar ve kimin öldürdüğünü ise merak etmiyorlar. Bunun üzerine bir kişi Hâricîyi öldürdüğünde ve bunu başka bir kişiye bildirdiğinde sözdeki maksadın dinleyici nezdinde önemine binâen *الْخَارِجِي* lafzını takdim ederek şu şekilde haber vermelidir: *قَتَلَ الْخَارِجِيَّ زَيْدٌ* (Hâriciyî Zeyd öldürdü) demesi gerekir. *قَتَلَ زَيْدٌ الْخَارِجِيَّ* (Zeyd Hâricîyi öldürdü) demez. Çünkü insanların asıl bilmek istediği haber, Hâricînin öldürdüğü ve kendilerinin onun sıkıntılarından kurtarılmış olduğu bilgisidir. Kimin öldürdüğünü bilme konusunda kendileri için bir yarar yoktur. Bu sebeple öldüren kişinin adını duyunca önemsemezler ve buna sevinmezler.²⁷ Nahivciler bu durumu diğer ihtimalle ele alarak açıklamalarına şu şekilde devam ettiler: Bir insanı öldürmesi kendinden beklenmeyen bir kişi birini öldürse ve bunu öğrenen kişi bu haberi başkalarına aktaracak olsa bu sefer öldüren kişiyi öne alarak *قَتَلَ زَيْدٌ رَجُلًا* (Zeyd birini öldürdü) der. Çünkü bu öldürme fiili ile ilgili olarak asıl insanları ilgilendiren husus, bu fiilin beklenmezliğidir ve bu beklenmezlik öldürme eylemini gerçekleştiren kişiyle

²⁴ Belâgat ve me'ânî ilimlerinin teşekkülü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Kırkız, *Arap Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, 17-26.

²⁵ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/80.

²⁶ Avn, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr*, 1/18.

²⁷ Cürcânî, *Delailü'l-i'câz*, 77-78.

alakalıdır. Öldürülen kişiye rastlaması açısından beklenmeyen bir şey değildir.²⁸ Buradan hareketle Nahiv ilmi, mananın aslını vermesi yönünden lugavî terkibe önem verir.²⁹ Nahiv cümle üzerinde durur, sözün düzensizlik ve bozukluk yönünden sıhhatini tenkit eder.³⁰ Bir nevi belâgat ilmiyle nahiv ilmi tamamlayıcı iki ilim gibidir. Belâgatın mana üzerinde durması ve muktezây-ı hâl'e en uygun ifade biçimini bulması hedefine karşın nahiv ilmi ise bu manayı en düzgün ve kurallı şekilde ifade edebilme hedefine yönelir.

Yine Cürcânî; takdîm-te'hîrin önem/inâyet için yapıldığını düşünen Sîbeveyhi ve onun görüşlerini destekleyen alimlere, bu açıklamanın yeterli olmadığı görüşü ekseninde şu şekilde bir eleştiri getirmiştir: "Bazı kişiler, takdîm edilen ögeye neden önem verildiğini ve neden daha önemli olduğunu açıklamadan "bu kelime önem verildiği/inâyet için takdîm edildi" şeklinde yapılan açıklamayı yeterli buluyorlar. Bu sebeple takdîm-te'hîr konusunu küçümseyip gerekli önemi vermiyorlar. Hatta bu kişilerin çoğu, bir metindeki takdîm-te'hîr konusu üzerinde durmanın gereksiz olduğunu düşünüyorlar. Bu kişilerin nahivdeki tutumları da aynı şekildedir. Hazif, tekrar, izhâr, ızmâr, fasl, vasl ve bunun dışındaki vücûh ve furûk gibi konuları önemsiz bulup bu konuların bilinmemesinin bir zararı olmayacağı görüşünü beyân etmişlerdir. Bu tarz tutumlar, bu kişileri belâgat ilminden uzaklaştırmıştır. Bu yüzden bu tavırları, onları bu ilmin değerini bilmeyerek yüzlerini başka tarafa dönmelerine sebebiyet vermiştir."³¹

Sibeveyhî'den sonra takdîm-te'hîr konusunda eseri bize ulaşan ilk dil âlimi Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî'dir. Eseri *Şerhu Kitâb Sîbeveyhî*'dir. Kendisi Sîbeveyhî'in kitabındaki takdîm-te'hîr bölümünü şerh etmekle kalmamış, bu konuya müstakil bir bab açmış ve kendi örneklerini vermiştir. Bu, es-Sîrâfî'nin takdîm-te'hîr konusuna önem verdiğini göstermektedir.³² El-Ferrâ ise, *Meâni'l-Kurân* isimli eserinde takdîm-te'hîrden bahsetmiştir. Takdîm-te'hîrin vücûhlarını içeren âyetlerdeki ince manalara yönelen dil ilişkilerine dikkat çekmiştir.³³

Nahiv alimlerinden olan Ahfeş de *Meâni'l-Kurân* isimli eserinde takdîm-te'hîrden bahsetmiştir. Okuyucuların Kur'ân-ı Kerim'deki bu incelikleri daha iyi kavramaları açısından takdîm-te'hîr içeren âyetleri zikretmiştir. Takdîm-te'hîr babında onları ortaya çıkarmış ve manalarını ortaya koymuştur. Ahfeş, takdîm-te'hîr konularını tahlil ederken net bir şekilde âyetleri tefsir eden dil tahlillerine dayanmıştır.³⁴

İbn Kuteybe'yi de takdîm-te'hîr konusuna değinen nahiv otoritelerinden saymak mümkündür. İbn Kuteybe takdîm-te'hîr konusunu مَقْلُوب (maklûb/ters çevrilmiş) manasında kullanmıştır. (İbrahim: 14/47) *فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفتٌ وَعْدَهُ رُسُلُهُ* ayetinde takdîm-te'hîr olduğunu ve bu ayetten asıl anlaşılması gerekenin ise *فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفتٌ رُسُلُهُ وَعْدَهُ* şeklinde olması gerektiği görüşünü beyân etmiştir.³⁵

²⁸ Cürcânî, *Delailü'l-i'câz*, 77-78.

²⁹ Avn, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr*, 1/34.

³⁰ Avn, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr*, 1/25.

³¹ Cürcânî, *Delailü'l-i'câz*, 78.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Saîd es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâb Sîbeveyhî* (Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1429/2008), 1/239. Avn, *Belâgatü't-takdîm*, 1/18.

³³ Haldûn Subh, *et-Takdîm ve't-te'hîr*, 28.

³⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî el-Basrî el-Ahfeş, *Meâni'l-Kurân*, ts.

³⁵ Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vîlü müşkili'l-Kurân* (y.y.: El-Mektebetü'l-ilmîyye, 1393/1973), 193.

Müberred de takdîm-te'hîr hakkında konuşan eski nahivcilerden biri sayılmaktadır. *El-Muktedâb* kitabında bu konuya, *takdîm-te'hîr yapılması caiz olan-yapılması uygun olmayan* ve takdîm-te'hîrde nahvi tahlillere dayanarak iki temel noktaya temas etmiştir.³⁶ Sibeveyhi'nin *el-Kitâb'*ına şerh niteliğinde olan bu eser, *el-Kitâb'*a önemli katkılar sağlamıştır. Sibeveyhi'nin mef'ûlün takdîmindeki izâhını yetersiz bularak, *ضَرَبْتُ زَيْدًا* (vurdum Zeyd'e) cümlesi ile *زَيْدٌ ضَرَبْتُهُ* (Zeyd'e vurdum) ifade biçimleri arasındaki farkı şu şekilde izâh etmiştir: *ضَرَبْتُ زَيْدًا* (vurdum Zeyd'e) dediğin zaman haber vermek istediğin şeyin bizzat kendinle ilgili olduğunu vurgularsın. *زَيْدٌ ضَرَبْتُهُ* (Zeyd'e vurdum) dediğin zaman ise haber vermek istediğin öncelikli durumun fiilin üzerinde gerçekleştiği Zeyd'i vurgulamaktır.³⁷

İbn Cinni de *Şucâ'atü'l-arap* başlığı altında takdîm-te'hîr konusunu ele almıştır. İbn Cinni ve Ebû Ali el-Farisî, Sibeveyhi'nin İbn Cinnî ve hocası Ebû Ali el-Fârisî, failin mukaddem olduğu ya da mefulün takdîm edildiği yerlerin başlı başına ele alınması gereken konular olduğunu söylemişlerdir. Sibeveyhi'yi taklit etmediklerini belirterek onun mefulün inâyet ya da ihtimâm için takdîm edildiğine dair görüşünü benimsememişlerdir.³⁸ Lakin daha sonra İbn Cinnî "*el-Muhteseb*" kitabında takdimin İnâyet ve ihtimâm gayesiyle yapıldığını kabul etmektedir.³⁹

Bu bilgiler takdîm-te'hîrin nüveleri niteliğindedir. Geçmişteki kitaplar ve temel nahiv kaynaklarına baktığımız zaman hem temel metinlerde hem de alt başlıklarda takdîm-te'hîrin mevcut olduğunu görürüz. Nahivciler Arapçadaki temel konuları belirlemişler ve söylenirken hata oluşmaması ve ifadelerde bir bozukluk olmaması için dile kaideler koymuşlardır. Takdîm-te'hîr'in nahiv ilminin temel konuları arasında geçtiği bilgisinden hareketle bu unsurun kuralsız bir şekilde gelişigüzel oluşturulmadığı görüşü çıkarılabilir.⁴⁰ Cümle öğelerinin olması gereken yerden başka bir yere geçirilmesi, nahiv alimlerince farklı yorumlara tabî tutulmuştur.⁴¹ Bu meyanda Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, "*قَائِمٌ زَيْدٌ*" şeklinde mübtedâdan sonra gelmesi gereken haberin takdîm edilmesini kabîh/kötü bir kullanım olarak nitelemiş ve cümlenin şekli yönünü esas alarak mana ve belâgi amaçlara lafız kadar önem atfetmemiştir.⁴² Ayrıca Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, takdîmin te'hîr niyetiyle olması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür ve "*قَائِمٌ زَيْدٌ*" örneği üzerinden bu cümlenin, "*قَائِمٌ*" kelimesinin mübteda, "*زَيْدٌ*" kelimesinin haber veya fail olması niyetiyle oluşturulması durumunda bunun kabîh/kötü olarak nitelendirdiğini, "*قَائِمٌ*" kelimesinin te'hîr niyetiyle yapılmış mukaddem haber olması durumunda ise kabîh olarak nitelendirmediğini belirtmiştir.⁴³ Çünkü herhangi bir gaye olmaksızın cümlenin olması gereken yerden değiştirilmesi nahivciler nezdinde doğru bulunmamıştır. Takdîm te'hîr

³⁶ Subh, *et-Takdîm ve't-te'hîr*, 54; Müberred, *el-Muktadab*, 4/157.

³⁷ Müberred, *el-Muktadab*, 4/157; Kaçar, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Takdîm-Tehir)*, 40.

³⁸ Cinnî, *el-Hasâis*, 1/298.

³⁹ Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî, *El-Muhteseb fî Tebyîni Vücuhi Şevâzî'l-kırâati ve'l-izâhi Anhâ* (Tanta: Daru's-sahibetu li't-turâs, 1429/2008), 50.

⁴⁰ Avn, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr*, 1/19-20.

⁴¹ Cüneyt Maral, "Taberî Tefsirinde Belâgi Üsluplar (İstifhâm, Nidâ, Takdîm, Tehir, İtnab ve İcâz)", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Kars 2019), 8.

⁴² Maral, "Taberî Tefsirinde Belâgi Üsluplar", 9.

⁴³ Ahmed Kâsım el-Bevvâb, *Et-Takdîm ve't-te'hîr Fî'l-meseli'l-arabî* (Ürdün: Vizaretu's-Sekâfe, 2011), 35.

niyetiyle yapıldığında asıl olan karşı tarafa kurallı cümle kurmaktan ziyade mütekellimin zihninde öncelediği temayı dinleyicinin zihnine nakşetmek olduğu için bunun bir kurala göre yapılması daha güzel karşılanmıştır. Nahiv ilminin gramatik hususlarla ilgilenen bir alan olmasının yanı sıra belâgat ilmi de manayı inceleyen bir bilim dalı olarak ortaya çıkar. Bu sebepten mütekellimin cümleyi gramer kuralına uygun olarak oluşturduğunda öncelediği/önem verdiği manayı karşı tarafa aksedemiyorsa yâhut muhatab mütekellimin zihnindeki bu inceliği kavrayamıyorsa, takdîmi te'hîr niyetiyle yaparak bir gayeye bağlı şekilde zikretmesi daha uygun olur.⁴⁴

Nahivcilere Göre Takdîm-Te'hîr'i Gerektiren Sebepler

Nahiv alimleri, takdîm-te'hîri şu hususlarla gerekçelendirmişlerdir:

Dilsel İhtiyaç Olması

1. Nahivcilere göre kelimenin sadâret hakkının bulunması ya da sadâret hakkı olan bir kelimeye muzâf olması, takdîm-te'hîrin yapılmasındaki en önemli sebeptir. ⁴⁵ Edatlar, soru isimleri sâdaret hakkına sahip olan kelime türlerine örnektir.

2. İstenilen manayı karşılamak için de takdîm yapılması gerekebilir. Yani haber verilen durumun sadece mübtedâya hasredilmesi gibi durumlarda takdîm yapmak gerekir.⁴⁶

3. Fiil cümlelerindeki tertibe göre önce fiil sonra fâil gelmektedir. Eğer fâil fiilden sonra gelmezse, bir yandan da müsnedün ileyh olan bu kelime, mübtedâ ve fâil olma durumları arasında kalarak karışıklığa sebebiyet verir. Bu nedenle fiilin fâilden önce gelme zorunluluğu, nahiv alimlerince zorunlu görülmüştür.⁴⁷

4. Nahivcilere göre takdîm ile hasr ifade edilmek istenmesinin yanı sıra, nekre olan mübtedâya haberin takdîmi ile mübtedâya umumiyet kazandırma hususu ve taaccüb kullanımlarında kastedilen mananın daha doğru kullanılması gibi gerekçelerle takdîmin yapılmasını gerekli görmüşlerdir.⁴⁸

5. Nahiv açısından önce gelmesi gereken kelimedeki sonraki kelimeye dönen bir zamir olursa, hakkı sona bırakılmak olan kelimenin takdîm edilmesi gerekir. Yani örneğin; bir isim cümlesi gördüğümüzde eğer mübtedâda habere dönen bir zamir var ise, haberin takdîm edilmesi vacip olur.⁴⁹

⁴⁴ Tehir niyetiyle yapılan ve yapılmayan takdim konuları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Cürçânî, *Delailü'l-i'câz*, 77.

⁴⁵ Yusuf Çetin, *Arapça'da Takdim-Tehir ve Şiirde Kullanımı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 14.

⁴⁶ Çetin, *Arapça'da Takdim-Tehir ve Şiirde Kullanımı*, 14; Abduh Râcihî, *Tatbîku'n-Nahv*, (İskenderiyye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1998), 124-126.

⁴⁷ Çetin, *Arapça'da Takdim-Tehir ve Şiirde Kullanımı*, 14-15; Abduh Râcihî, *Tatbîku'n-Nahv*, 95.

⁴⁸ Abdurrahmân el-Hâşimî, *Te'allümü'n-nahv ve'l-implâ ve't-terkîm*, (Amman: Dâru'l-menâhic lî'n-neşr ve't-tevzî', 2008/1428), 128; Çetin, *Arapça'da Takdim-Tehir ve Şiirde Kullanımı*, 15.

⁴⁹ Çetin, *Arapça'da Takdim-Tehir ve Şiirde Kullanımı*, 15.

a. Zarûretu's-Şiir Olması

Arap dilinde şiirin özel bir yeri vardır. Câhiliyye döneminde düzenlenen panayırlarda kâbe duvarına muallakalar asılıyor, şâirler şiirlerini inşâd ediyorlardı. Bu edebi mülâhazalar, şiirin Araplar için değerli olduğuna örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple kural açısından izin verilmeyen kullanımlara, şiirlerde kâfiye ve vezinlerin uyumlu olması için izin verilmiş, şiirlerde kurallar göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla şiirlerde kâfiye, vezin gibi gerekçelerle takdîm ya da te'hîr yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu tarz kullanıma örnek şu şekildedir:

لَمْ يُجَلُّوا بَيْتِي رِزْحَ بَيْرَقَا
 نَمْ قَاؤُوا مِنْهُمْ بِقَاصِمَةِ الظَّهْ
 ءِ نِطَاعِ لَهُمْ عَلَيْهِمْ دُعَاءُ
 رَ وَلَا يَبْرُدُ الْغَلِيلَ الْمَاءُ⁵⁰

"Kaomim, Berkâu Nita'da Beni Rizâh'ın haramlarını helal saymamış ve onların beddualarını almamıştır."

Sonra içlerindeki kin ateşini suyun söndüremeyeceği bir halde öldürücü darbe alarak döndüler.

Bu örnekte ikinci beyitin sonunda yer alan الْمَاءُ kelimesi fâildir. Bu te'hîr ile de önceki beyitte geçen دُعَاءُ kelimesiyle aralarında kâfiye uyumu gözetmesi umulmuştur.⁵¹

Sonuç

Cümle unsurlarından birinin, asli yerinin değiştirilerek, diğerlerinin önüne veya arkasına alınmasına "**takdîm-te'hîr**" denilmektedir. Bu, cümlede ya da sözde rastgele meydana gelmeyen, mütekellimin bazı amaçlara dayalı yaptığı bir ifade biçimidir. Mütekellim düşüncelerini, kurallı cümlelerle söylediğinde, asıl maksadını tam olarak ifade edemeyeceğini öngörür ve kelimeler arasında takdîm-te'hîr yapar. Bu sebeple bunun, hatalı, yanlış ve kuralsız bir şekilde tertip edilen cümleler olmadığını, bu tür cümlelerin özgün bir ifade biçimi olduğunu söylemek mümkündür.

Arap dilinin kaidelerini, cümle yapısını inceleyen ilim dalı nahiv, cümlelerin kuruluşu, kelimelerin hareketleri ve hareketlerin cümle içerisindeki konumunu belirlemesi açısından önemlidir. Kelimelerin cümle içindeki konumu ve bu kelimelerin tertiplerinde gerçekleşen değişiklikler takdîm-te'hîr açısından önemli olduğu gibi nahiv için de çok önemlidir. Bu sebeple ilk dilciler bu konuyu nahiv içinde değerlendirmişlerdir. Bu konudan ilk söz eden dilci Sîbeveyhi'dir. O, konuyu söz dizim ve anlam açısından ele almış, cümlelerin bir ögesinin takdîm veya te'hîrinin muhataba bağlı olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir. O, takdîm-te'hîrin inâyet/ihtimam için yapıldığını kabul etmektedir. Daha sonraki dilciler Sîbeyeyhi'nin bu yaklaşımını önemsemişler ve eserlerinde konuyu bu açıdan ele almışlardır.

⁵⁰ Ebû 'Amr eş-Şeybânî, *Şerhu Muallakati't-tis'* (Beyrut: Müesseseti'l-âlemî li'l-matbûât, 2001/1422), 361.

⁵¹ Çetin, *Arapça'da Takdîm-Tehir ve Şiirde Kullanımı*, 18.

Günümüzde takdîm-te'hîr olgusu, nahiv ilminden çok belâgat ilmi içinde ele alınmaktadır. Nahivciler konuyu, yapısal, dilbilgisel açıdan ele almışlar, cümleyi takdîm-te'hîrin caiz veya vacipliği noktasından değerlendirmişler ve konuyla ilgili kuralları açıklamışlardır. Takdîm-te'hîrle söz dizimin yerinin değişmesi sonucu oluşan yeni anlamlar konusu daha çok belâgatçıların ilgilendiği bir alan olmuştur. Nahivciler'in, bu konuda söz dizimsel manalara değinmediğini, konuyu inâyet/ihtimâm kavramları üzerinden ele almayı yeterli gördükleri söylenebilir.

Kaynakça

- Abduh Râcihî. *Tatbîku'n-nahv*. İskenderiyye: Dâru'l-ma'rifeti'l-câmi'iyye, 2. Basım 1998.
- Ahfeş, Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşiî el- Belhî el-Basrî el-. *Meâni'l-Kur'ân*. 4 Cilt. b.y.: y.y. ts.
- Ahmed Kâsım el-Bevvâb. *Et-Takdîm ve't-te'hîr fî'l-meseli'l-'arabî*. Ürdün: Vizaretu's-sekâfe, 2011.
- Asana, Cennet. *Es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-ulûm adlı eserindeki İlmü'l-İstidlâl Bahsinin Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Avn, Ali Ebû'l-kasım, *Belâgatü't-takdîm ve't-te'hîr fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 2 Cilt. Lübnan: Daru'l-medari'l-islâm, 2006.
- Cinnî, Ebû'l-feth Osmân b. *el-Hasâis*. 3 Cilt. Daru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1371/1952.
- Cinnî, Ebû'l-Feth Osman b. *el-Muhteseb fî Tebyîni Vücuhi Şevâzzi'l-kırâati ve'l-izâhi Anhâ*. Tanta: Daru's-sahibetu lî't-turâs, 1429/2008.
- Cürcânî, Abdulkahir, *Delâilü'l-i'câz*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422/2001.
- Cürcani, Abdulkâhir, *Delâilü'l-i'câz (Sözdizimi ve Anlambilim)*. Trc. Osman Güman. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2. Basım, 2016.
- Cürcânî, eş-şerif Ali b. Muhammed. *Kitâbu't-Ta'rifât*. Kahire: Daru'l-fazile, 1413.
- Çetin, Yusuf. *Arapça'da Takdîm-Tehir ve Şiirde Kullanımı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed, el-. *Tehzîbu'l-luga*. 9 Cilt. Daru Mısriyyet lî't-te'lif ve Tercüme, ts.
- Ebû Saîd es-Sîrâfî. *Şerhu Kitab Sîbeveyhî*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1429/2008.
- Enis, İbrahim- Muntasar, Abdulhalîm- Sevâlihî, Atiyye es- Ahmed, Muhammed Halfullah. *el-Mu'cemu'l-vasît*, Mektebetu'ş-şurûki'd-duveliyye, 4. Basım, 1425/2004.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed el-. *Kitabu'l-'Ayn*. Thk. Abdulhamid El-Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1424/2003.
- Feyrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-. *el-Kâmusu'l-muhît*. Müessesetu'r-risâle. 8. Basım, 1426/2005.
- Hâşimî, Abdurrahmân el-. *Te'allümü'n-nahv ve'l-implâ ve't-terkîm*. Amman: Dâru'l-menâhic Lî'n- neşr ve't-tevzî', 2. Basım, 2008/1428.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Müslim. *Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân*. y.y.: El-Mektebetü'l-ilmîyye, 1393/1973.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânu'l-arab*.15 Cilt. Beyrut: Daru's-sâdır, ts.
- Kaçar, Halil İbrahim. *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Taktîm-Tehir)*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2007.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap. *Kur'ân ışığında Belâgat Dersleri Meâni İlmi*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Kırkız, Mustafa. *Arap Belâgat ilminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Kur'ân-ı Kerîm Meali*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2006.
- Maral, Cüneyt. "Taberî Tefsirinde Belâgî Üsluplar (İstifhâm, Nidâ, Taktîm, Tehir, İtnab ve İcâz)". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Kars 2019), 1-18.
- Müberra, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-. *El-Muktadâb*. 4 Cilt. Kâhire: Vizâretü'l-evkâf, 1415/1994.
- Ömer, Ahmet Muhtar. *Mu'cemu'l-lugati'l-arabîyyeti'l-muâsıra*. Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1429/2008.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr 'Amr b. Osman. *el-Kitâb*. Thk. Abdusselam Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü'l-hancî, 3. Basım, 1408/1988.
- Sibeveyhî, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. 5 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-hancî, 3. Basım, 1408/1988.
- Subh, Haldûn. *Et-taktîm ve't-te'hir fî'l-Kurâni'l-Kerîm: Belâgatun ve İblâğ*. Dimaşk: Daru'l-yenabî', 2002.
- Şeybânî, Ebû 'Amr eş-. *Şerhu Muallakati't-tis'*. Beyrut: Müesseseti'l-'alemî Li'l-matbûât, 2001/1422.
- Tekin, Ahmet. *Kur'ân-ı Kerîm'de Taktîm-Tehir ve Anlam Üzerindeki Etkisi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yurttaş, Tahsin. *Arap Dilinde Sözdizim ve Anlamsal Yorum (Mukaddem Mef'ûl ve Kur'ân'daki Uygulamaları)*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Zekeriyya, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. *Es-Sahibî fî Fıkhî'l-luga ve Sunenu'l-arab fî Kelâmihâ*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1997.
- , Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. *Mu'cemu'l-mekâyisil-luga*. Thk. Abdusselâm Muhammed Harûn. 6 Cilt. Dâru'l-fikr, 1399/1979.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer el-Havarizmî ez-. *Esâsu'l-belâga*. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1434/2013.

